

Enemmän vankeja, vähemmän rikollisuutta?

Humaani kriminaalipolitiikka – jo 1960-luvulla valittu tie

Ennen 1960-lukua Suomessa käytettiin enemmän ja pidempiä vankeusrangaistuksia kuin muissa Pohjoismaissa, ilman näyttöä siitä, että ankarat rangaistukset vähentäisivät rikollisuutta.

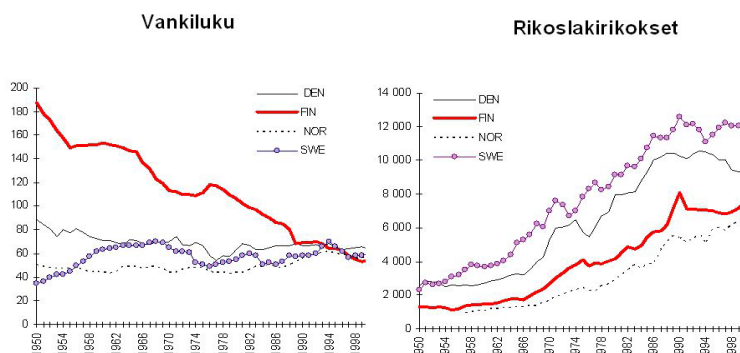
1960-luvulla Suomi lähti tietoisesti vastavirtaan moniin muihin länsimaihin verrattuna ja onnistui vähentämään vankilukuaan kolmannekseen 1960-luvun alun tasosta vuoteen 1990 mennessä.

1970-luvulla vankeusrangaistuksen tavoitteeksi asetettiin vangin yhteiskuntaan sopeuttaminen ja haittojen minimointi.

Suomi on harvoja teollisuusmaita, jotka ovat pitkäjänteisesti vähentäneet vankeuden käyttöä.

Vankiluvun lasku ei ole johtanut rikollisuuden kasvuun, mikä viittaa siihen, että vankien määrä ei suoraan korreloi rikollisuuden kanssa, vaan siihen vaikuttavat poliittiset päätökset.

Vankilukujen ja muutossuuntien eroista huolimatta tilastoitu rikollisuus eteni samalla tavoin Pohjoismaissa 1950-2000 (/100 000 as)

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:rikoslajit/laajempi_kuvaus

HE 263/2004: Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Vankilan olosuhteiden on vastattava yhteiskunnan yleisiä olosuhteita

Normaalisuusperiaate: 1960-luvun lopun vapausrangaistusjärjestelmän uudistuksessa keskeinen ajatus oli, että vankilaolosuhteiden tuli vastata mahdollisimman paljon yhteiskunnan yleisiä olosuhteita.

Vankien kohtelussa nojattiin uusklassismin periaatteisiin, ja tiukkojen sääntöjen todettiin olevan tehottomia yksilön käyttäytymisen muuttamisessa. Tämän vuoksi säännökset laadittiin inhimilliset näkökohdat huomioiden mahdollisimman väljiksi, kuitenkin varmistuen turvallisuuden ja järjestyksen.

Vankien valmiuksien parantaminen: Vaikka rangaistuslaitoksen ei katsottu voivan vaikuttaa vangin vapautumisen jälkeisiin oloihin, tavoitteena oli parantaa vankien edellytyksiä kohdata vapauden jälkeiset haasteet. Näitä olivat ammattitaito, työtottumukset, koulutus, harrastukset sekä fyysinen ja psyykkinen kuntoutus.

Haittojen ehkäisy: Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja, kuten yhteyksien heikkenemistä omaisiin tai mielenterveysongelmia, pyrittiin ehkäisemään.

Normaalisuusperiaate velvoittaa edelleen seuraamaan ulkomaailman kehitystä ja järjestämään vankilan olot yhteiskunnan yleisten elinolojen mukaisesti.

¹HE 263/2004: Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Suomalainen avolaitosjärjestelmä -jo vuodesta 1946!

Avolaitosjärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1946

Vuoden 1975 uudistuksen johtavista uudistuspyrkimyksistä oli avolaitostoiminnan vakinaistaminen ja lisääminen, avolaitoksissa tehtävän työn monipuolistaminen sekä avolaitostoiminnan kehittäminen.

Uudistusta perusteltiin jo tuolloin sillä, että avolaitokset vaativat vähemmän henkilökuntaa ja niissä saavutetaan parempia tuloksia kuin suljetuissa laitoksissa.

Avolaitosjärjestelmää on pyritty jatkuvasti kehittämään, jotta yhä suurempi osa vangeista voisi suorittaa rangaistuksensa avolaitoksissa.

Taulukko 1. Vuoden alussa ja lopussa rangaistuslaitoksissa olleet sukupuolen, vankiryhmän ja laitostyyppin mukaan, 2023

	Yhteensä		Vankeusvankeja		Sakkovankeja	
	Yhteensä	Naisia	Yhteensä	Naisia	Yhteensä	Naisia
Vuoden alussa						
Kaikki laitokset	3 052	246	2 247	155	137	30
Suljetut laitokset	2 066	158	1 278	71	120	26
Avolaitokset	986	88	969	84	17	4
Vuoden lopussa						
Kaikki laitokset	3 166	256	2 325	169	63	18
Suljetut laitokset	2 100	157	1 261	71	61	17
Avolaitokset	1 066	99	1 064	98	2	1

HE 263/2004: Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva lainsäädännöksi.

Kuva: Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2023

Vankeuden käytön nollavaikutus – Kriminologinen fakta!

Vankeuden kannattajat uskovat sen ehkäisevän rikollisuutta, mutta skeptikot väittävät, että vankeus voi jopa lisätä rikollisuutta. Tutkimustulokset tukevat skeptikkoja.

Tutkimusten mukaan vankeusrangaistuksen kokonaisvaikutus rikoksen uusimiseen on käytännössä nolla. Tämä perustuu yhteensä 116 tutkimuksen analyysiin.

Vankeus on vähemmän tehokas rikollisuuden ehkäisemisessä kuin vapaudenmenetystä vähemmän rajoittavat sanktiot, kuten yhdyskuntaseuraamukset.

Vankeutta ei voida perustella sen kyvyllä lisätä yleistä turvallisuutta, koska se ei vähennä rikollisuutta.

Tutkimukset suosittelevat vankeuden sijaan ennaltaehkäiseviä poliittisia valintoja ja strategioita, jotka keskittyvät lisäämään rikoksesta kiinnijäämisen varmuutta ja tehokkuutta.

<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/715100>

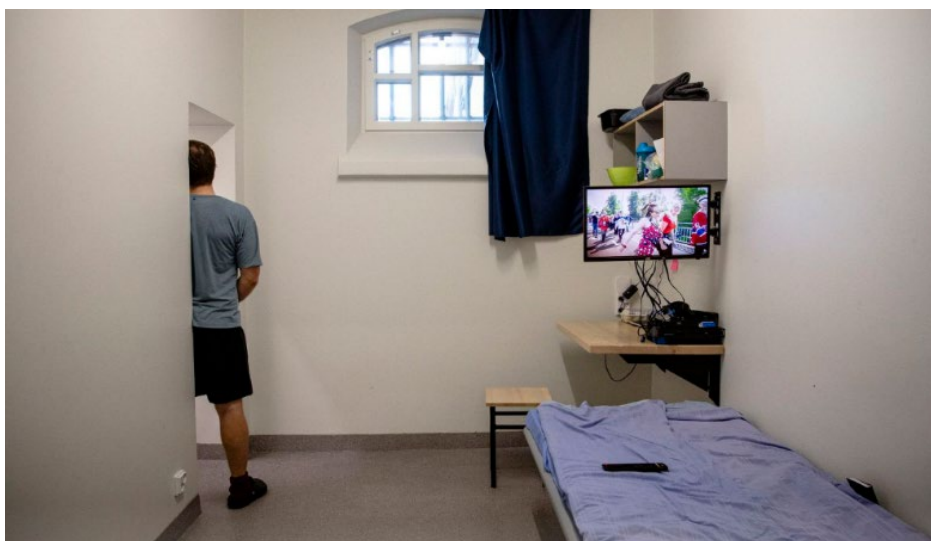
Vankeuden vaikutus yksilötasolla on negatiivinen

Vankila on sosiaalinen kokemus, joka voi lisätä yksilön riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin.

Vankien kontaktit muiden rikollisten kanssa, vapauden menetys, mahdolliset fyysisen koskemattomuuden loukkaukset ja yhteyksien katkeaminen perheeseen ja positiivisiin vaikutteisiin altistavat rikosten uusimiselle.

Vankilatuomio johtaa leimaantumiseen ja yhteiskunnan kielteisiin reaktioihin, mikä voi vahvistaa rikollista identiteettiä. Leimausteorian mukaan yksilö voi sisäistää rikollisen identiteetin, mikä saattaa "vangita" hänet rikolliselle polulle.

Vankeus voi jopa lisätä uusintarikollisuuden riskiä

Petrich, Pratt, Jonson and Cullen: Custodial Sanctions and Reoffending: A Meta-Analytic Review 2021, s. 363 (Cullen, Jonson, and Nagin 2011, p. 535, Bernburg, Krohn ja Rivera 2006; Chiricos et al. 2007; Lopes et al. 2012; Petritclerc et al. 2013; Petrosino, Turpin-Petrosino ja Guckeberg 2013; Liberman, Kirk ja Kim 2014; Wiley ja Esbensen 2016; Motz et al. 2020, Wiley ja Esbensen 2016, Wiley, Slocum ja Esbensen 2013).

Kuva: Lapin Kansa 04.01.2020.

Vankeus ei vähennä uusintarikollisuutta

– universaali ja yksimielinen fakta

Kriminaalipolitiikan tulisi perustua tutkimukseen, koska vankeus koskettaa laajaa joukkoa ihmisiä, mukaan lukien vangit, heidän läheisensä ja mahdolliset uhrin.

Käsillä on kriminaalipoliittinen käännekohta, koska on mahdollista tehdä tutkimukseen perustuvia päätöksiä siitä, mikä toimii ja mikä ei.

Empatia rikoksentekijöitä ja uhreja kohtaan sekä ajatus, että rikoksentekijöiden kanssa voidaan tehdä rakentavaa työtä, ovat suomalaisessa rikosoikeudessa keskeisiä, ja ne ovat vaikuttaneet sosiaalistaviin rikosseuraamuksiin, kuten yhdyskuntaseuraamuksiin, erityisesti 2000-luvulta lähtien.

Kriminaalipolitiikan tulee perustua tutkimukseen.

Jos/kun vapaudessa suoritettavat rangaistukset tuottavat vertailukelpoisia tuloksia uusintarikollisuuteen vaikuttamisessa, tulisi ne ottaa huomioon julkisessa ja poliittisessa keskustelussa rikosoikeuden uudistamisesta.

Petrich, Pratt, Jonson and Cullen: Custodial Sanctions and Reoffending: A Meta-Analytic Review 2021, s. 356, 359.
Linderborg et. al: Yhtenäinenorganisaatio – yhtenäinen laatu? Tutkimus vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten laatu-
tutkijöistä Rikosseuraamuslaitoksessa, 2015 s. 3-4 (Rutherford 1933, 18 & Garland 1985; 2007)

Vankeus ei vähennä uusintarikollisuutta – suomalainen tutkimus

Vankeus ei vähennä uusintarikollisuutta. Vuoden 2013 suomalainen tutkimus ei löytänyt todisteita siitä, että vankeus vähentäisi uusintarikollisuutta. Joissain rikoksentekijäryhmissä vankeusrangaistus jopa lisäsi rikosten uusimista.

Tutkimuksen mukaan vankeusrangaistukseen tuomituista 60 % teki rikoksen uudelleen vuoden sisällä. Yhdyskuntapalveluun tuomituilla uusintarikollisuus oli 46 %, mikä oli 14 prosenttiyksikköä alempi kuin vankeusryhmässä. Ehdollisen vankeusrangaistuksen saaneilla uusimistaso oli vielä matalampi (38 %).

18–24-vuotiaiden rikoksentekijöiden uusimisluvut korkeampia: vankeusrangaistuksen haitallisuus korostui nuorten sekä rattijuopumukseen syyllistyneiden kohdalla.

Tutkimus ei löytänyt todisteita ensimmäisen vankeusrangaistuksen pelotevaikutuksesta. Vankeus ei näyttänyt vähentävän uusintarikollisuutta, erityisesti nuorilla väkivaltarikollisilla.

Yhdyskuntaperusteiset rangaistukset tehokkaampia. Erityisesti Nuorten miesten kohdalla yhdyskuntapalveluun perustuvat rangaistukset johtivat harvemmin uusintarikollisuuteen verrattuna ensimmäisen vankeusrangaistuksen saaneisiin.

Vankeusrangaistuksen haitallisuus korostuu etenkin nuorten kohdalla.

Siren & Savolainen: No Evidence of Specific Deterrence under Penal Moderation: Imprisonment and Recidivism in Finland (2013, s.80, 85, 87, 88, 94, 95 ja 96.)

<https://www.idunn.no/doi/10.1080/14043858.2013.805048>

Suomalainen vanki vuonna 2023

Vankeusajan pituus ja rikostyypit vuonna 2023:

- 54 % vankeusvangeista suoritti rangaistuksensa enintään kuudessa kuukaudessa.
- Keskimääräinen suorituksen pituus vankilassa oli 11 kuukautta.
- Väkivaltarikoksista tuomitut (34 %)
- Huumausainerikoksista tuomitut 23 %
- Seksuaalirikoksista tuomittujen määrä on kasvanut merkittävästi viimeisen 10 vuoden aikana. Vuonna 2023 heitä oli 7,6 % vankeusvangeista, ja määrän odotetaan kasvavan seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksen myötä.

Ensikertalaiset ja uusijat:

- Ensikertalaisten vankien osuus kasvoi 37 % -> 43 % viimeisen 10 vuoden aikana.
- Kolmatta-seitsemättä kertaa vankilassa olevia 27 % ja vähintään kahdeksatta kertaa vankilassa 17 % vangeista.

Naisvankien ja ulkomaalaisten ja nuorten osuudet:

- Naisvankien määrä 8 % kaikista vangeista.
Naisvangeista 39 % tuomittu väkivaltarikoksista.
- Ulkomaalaisten osuus vangeista vaihteli 15–18 % välillä. Suurin osa ulkomaalaisista oli tuomittu huumausainerikoksista (42 %).
- Alle 25-vuotiaiden osuus oli 10 % vankeusvangeista ja 18 % tutkintavangeista. Nuorten (15–20-vuotiaiden) vankien määrä kasvoi selvästi.

Mitä maksaa? - Rikosseuraamusten kustannukset

Vuonna 2023 päivittäinen keskimääräinen vankimäärä oli 3 143 (3 056 vuonna 2022).

Rikosseuraamusalan nettokustannukset vuonna 2023 olivat **267,8** miljoonaa euroa, joista:

- 92,7 % (248,3 miljoonaa euroa) aiheutui vankeusrangaistuksista ja
- 7,3 % (19,6 miljoonaa euroa) yhdyskuntaseuraamuksista.

Kustannukset kasvoivat 18,9 miljoonaa euroa (7,6 %) edellisvuoteen verrattuna.

Seuraamusten kustannukset (netto)					
		Työajan- käytön jakauma 2023	Kustannusten jakaantuminen 2023	Täytän- töön- panon hinta 2023	Täytäntöön- panon hinta 2022
	N	%	Euroa	Euroa	Euroa
Vankeja keskimäärin päivässä					
Suljetuissa laitoksissa	2 062	77 %	187 199 000	90 790	84 990
Avolaitoksissa	875	21 %	56 393 000	64 450	65 980
Valvotussa koevapaudessa	206	2 %	4 688 000	22 760	21 200
Yhteensä	3 143	100 %	248 280 000	79 000	75 580
Yhdyskuntaseuraamusten päivittäinen keskimäärä	3 785	100 %	19 554 000	5 166	5 130

Vuoden 2023 kustannukset eivät ole täysin vertailukelpoisia aikaisempien vuosien kanssa. Toteutumet on pyöristetty alkuperäisistä luvuista.

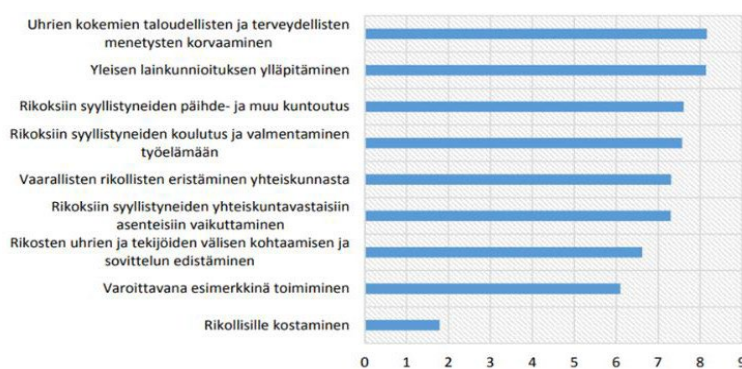
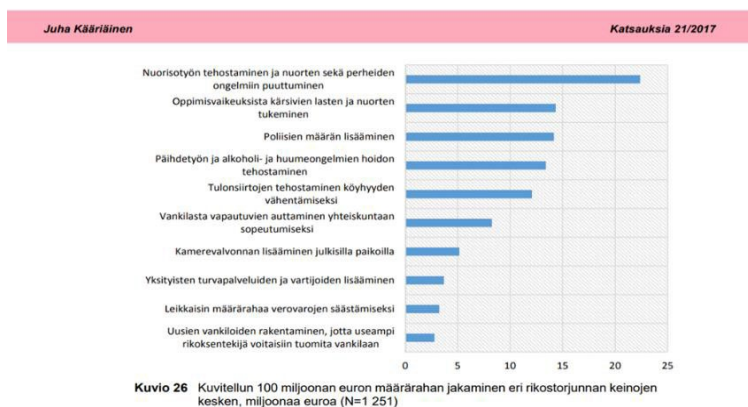
Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2024: Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2023, s.16–18

Suomalaisten oikeustaju – voiko sitä mitata?

Julkisuudessa on ajoittain kritisoitu rangaistusten olevan liian lieviä.

Yleiset mielipidekyselyt mittaavat usein vain ihmisten asenteita rankaisemisesta, mutta eivät huomioi rikollisuuden monimutkaisuutta ja seuraamusvaihtoehtoja.

Suomessa tehdyssä tutkimuksessa vastaajille annettiin konkreettisia rikostapauksia ja pyydettiin heitä valitsemaan rangaistukset, mikä toi heidät lähemmäs tuomarien päätöksentekotilannetta. Kansalaiset valitsivat useammin yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen. Kun kansalaiset tuomitsivat vankeuteen, rangaistus oli usein lyhyempi kuin tuomareiden määräämä.

Kuvio 25 Rankaisemisen tavoitteet väestöhaastattelussa, vastausten keskiarvot asteikolla 0–10; 0=tavoite ei ole lainkaan tärkeä, 10=tavoite on erittäin tärkeä (N=1 226–1 239)

Juha Kääriäinen: Seitsemän rikostapausta: Kärjätuomareiden arvioima rangaistuskäytäntö ja väestön rangaistusvalinnat (2017, s. 3–4, 33) <https://helda.helsinki.fi/items/49b89e68-448b-4994-b97a-659095adb87b>

Enemmän vankeja, vähemmän rikollisuutta – vai sittenkin politiikkaa?

Rikollisuudella on monimutkaisia ja ylisukupolvisia taustasyitä, kuten esim. mielenterveysongelmat, heikko koulutustausta ja heikko terveydentila, neuropsykiatriset haasteet sekä päihteiden väärinkäyttö.

Tarvitaan ymmärrystä ja poliittista rohkeutta yhdyskuntaseuraamusten ja kuntoutuksen merkityksen toteamiseksi sekä rikollisuuden ja vankimäärien vähentämiseksi sekä budjettien keventämiseksi.

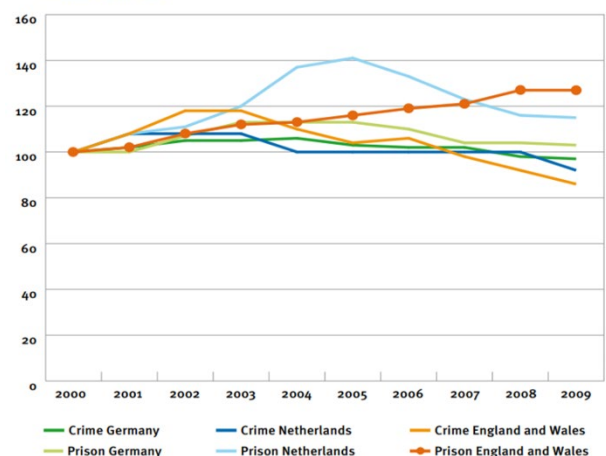
Akateemisten ja asiantuntijoiden roolin tulisi olla suurempi kriminaalipolitiikan muotoilussa.

Kansalaiset ja yhteisöt tulisi osallistaa keskusteluun rikollisuudesta, jotta kriminaalipolitiikkaa voitaisiin ymmärtää paremmin ja kehittää maltillisemmin.

Table 1: Prison Population Rates 1992 and 2010/11

Country	Prison Population rate in 1992	Prison Population rate in 2004	Prison Population rate in 2010/11
England and Wales	90	141	156
Scotland	103	134	155
Spain	105	137	154
Luxemburg	89	121	124
Portugal	97	125	119
Italy	83	96	110
France	84	91	111
Austria	90	103	104
Greece	63	79	101
Belgium	71	88	97
Ireland	61	79	95
Germany	71	98	87
Netherlands	49	123	87
Switzerland	79	81	79
Sweden	63	81	78
Norway	58	66	73
Denmark	70	70	74
Finland	70	68	59

Chart Three: Changes in Recorded Crime Levels and Prison Populations Indexed from 2000

Vankien työ- ja toimintakyky – vankiloihin lukittu työvoima?

Vuonna 2023 tehdyn suomalaisen terveystarkastustutkimuksen mukaan 75 % miesvangeista ja 86 % naisvangeista oli työelämän ulkopuolella ennen vankilaan joutumistaan. Vapautumisen jälkeen suurin osa odottaa jäävänsä työttömiksi työnhakijoiksi.

Itsearvion mukaan täysin työkykyisiä oli 62 % miehistä ja 55 % naisista, mutta tutkimushoitajan arvion perusteella kolmanneksen työkyky olisi palautettavissa hoidon tai kuntoutuksen avulla.

Työkykyä alentavia tekijöitä olivat muun muassa ADHD, psykoosisairaudet ja matala resilienssi, jotka liittyivät myös yksinäisyyden ja osallisuuden puutteeseen.

Vankeusajan kuntoutus-, koulutus- ja työllisyystoimenpiteiden tehostaminen voisi merkittävästi parantaa vankien työmarkkinavalmiuksia. Työvoimapula ja väestön ikärakenteen muutos korostavat tarvetta hyödyntää myös vapautuvien vankien työvoimapotentialiaali.

Tarvitaan suunnitelmallisia toimenpiteitä vankien työkyvyn tukemiseksi ja työllistymisen edistämiseksi, jotta sekä yksilöiden hyvinvointi että yhteiskunnan työvoimaresurssit voidaan hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla.

¹ Mika Rautanen, Kennet Harald ja Sasu Tyni (toim.), Raportti 007/2023: Vankien terveys ja hyvinvointi 2023, Wattu IV -vankiväestötutkimus, s.227–229, 231–233

Vankien yksinäisyys ja sosiaaliset suhteet

Vuonna 2023 tehdyssä suomalaisessa tutkimuksessa todettiin, että noin 16 % vangeista koki yksinäisyyttä vankilassa. Yksinäisyys heikentää psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia sekä lisää syrjäytymisen ja radikalisoitumisen riskiä.

Vangit arvioivat elämänsä asteikolla 0–10 keskiarvolla 5,8, mikä on selvästi alhaisempi kuin Suomen aikuisväestön lähes kahdeksan pistettä.

Yli puolella vangeista ei ollut varmuutta pysyvästä asunnosta, parisuhteesta, työstä tai opiskelupaikasta vapautumisen jälkeen. Ainoastaan 42 % arvioi omaavansa pysyvän asunnon vapautuessaan.

Vankien osallisuusindikaattorin taso oli noin 10 pistettä alhaisempi kuin Suomen aikuisväestöllä, ja erittäin heikkoa osallisuutta koki kaksinkertainen määrä verrattuna väestöön (10,1 %).

Vuorovaikutuksen ja osallisuuden merkitystä sekä yhteisön tuki ovat merkittäviä tekijöitä vankien hyvinvoinnin edistämiseksi ja uudelleensopeutumisessa yhteiskuntaan.

¹ Mika Rautanen, Kennet Harald ja Sasu Tyni (toim.), Raportti 007/2023: Vankien terveys ja hyvinvointi 2023, Wattu IV -vankiväestötutkimus, s. 195–196, 198, 201, 204–205

Rikollisuuden ylisukupolvisuus – Lasten tilanne

Merkittävä osa vakaviin rikoksiin syyllistyneistä ja vankeusrangaistukseen tuomituista on vanhempia. Heidän lastensa näkökulmaa on tutkittu vähän.

Käynnissä oleva pohjoismainen tutkimushanke tutkii rikostaustaisten vanhempien lasten terveyttä ja käyttäytymistä väestöpohjaisten rekisteriaineistojen avulla.

Alustavien tulosten mukaan rikoksista tuomittujen vanhempien lapsilla esiintyy enemmän psykiatrista oireilua, päihteiden käyttöä, rikollista käyttäytymistä ja uhriksi joutumista. Heidän koulumenestyksensä on heikompaa ja kuolleisuus kohonnut.

Vanhempien rikollisuuden vaikutus lasten ongelmien esiintyvyyteen näyttää riippuvan siitä, onko molemmat vai vain toinen vanhemmista tuomittu rikoksista.

Ymmärrys mekanismeista tulosten taustalla ovat vielä varsin teoreettisia ja vaativat lisätutkimuksia kausaalista yhteyksistä ja täydentäviä näkökulmia muun muassa valikoitumisesta sisarus- ja serkusanalyysien avulla.

The Journal of Child
Psychology and Psychiatry

Journal of Child Psychology and Psychiatry ******:* (2024), pp ******-**

doi:10.1111/jcpp.14003

Health, behavior, and social outcomes among offspring of parents with criminal convictions: a register-based study from Sweden

Aurora Järvinen,^{1,2} Paul Lichtenstein,² Brian M. D'Onofrio,^{2,3} Seena Fazel,^{4,5}
Ralf Kuja-Halkola,² and Antti Latvala^{1,2}

¹Institute of Criminology and Legal Policy, University of Helsinki, Helsinki, Finland; ²Department of Medical Epidemiology and Biostatistics, Karolinska Institutet, Stockholm, Sweden; ³Department of Psychological and Brain Sciences, Indiana University, Bloomington, Indiana, USA; ⁴Department of Psychiatry, University of Oxford, Oxford,